

20 år med allt sämre arbetsmarknadsintegrering för invandrare*

Under de allra senaste åren har en viss förbättring skett av invandrarnas arbetsmarknadsläge. Förbättringen är dock mycket ojämnt fördelad mellan olika invandrargrupper. För hela gruppen utrikes födda är fortfarande sysselsättningsgraden i genomsnitt väsentligt lägre och arbetslösheten väsentligt högre än för infödda. Stora förändringar har skett under efterkrigstiden. Trendmässigt har invandrarnas sysselsättningsläge försämrats ända sedan slutet av 1970-talet. Dessförinnan hade invandrarna ett gott sysselsättningsläge. När vi hade nått mitten av 1990-talet måste arbetsmarknadsläget betraktas som katastrofalt dåligt för många invandrargrupper. Även om den nedåtgående trenden nu förhoppningsvis har brutits så är det långt kvar innan de integrationspolitiska målsättningarna nås.

1. Inledning

Full sysselsättning och jämn inkomstfördelning har under efterkrigstiden varit centrala mål för den ekonomiska politiken. På nationell nivå är hög sysselsättning en resurs för att erhålla en stor nationalprodukt vilken är grunden för den materiella välfärden. Dessutom gör en stor nationalprodukt det sannolikt lättare att nå de fördelningspolitiska målen. På individnivå är tillgång till ett arbete av central betydelse för individens välfärd. Genom arbetet erhåller man i allmänhet sin för-

sörjning. En ojämn fördelning av sysselsättning i befolkningen bidrar således till en ojämn fördelning av inkomster.

Målsättningarna kan kopplas till frågan om invandrarnas villkor på svensk arbetsmarknad. Av olika politiska dokument om invandring och integration som producerats sedan lång tid framgår att invandrare bör få ta del av nämnda målsättningar i samma utsträckning som infödda. Redan 1975 formulerade Riksdagen de invandrarpolitiska målsättningarna om jämlikhet, valfrihet och samverkan. Jämlikhetsmålet innebär bl a att invandrare (även flyktingar) skall beredas samma levnadsvillkor och ha samma möjligheter på arbetsmarknaden och därmed till egenförsörjning som infödda. Liknande formuleringar har sedan varit återkommande se exempelvis SOU 1996:55. Även mål-

JAN EKBERG är professor i nationalekonomi vid Stockholms universitet men är i huvudsak verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO), Växjö universitet. MATS HAMMARSTEDT disputerade nyligen i nationalekonomi vid Växjö universitet och är också verksam vid CAFO.

* Vi tackar för värdefulla synpunkter av seminariedeltagarna vid CAFO och redaktörerna för *Ekonomisk Debatt*.

kument från Integrationsverket och måldokument för arbetsmarknadspolitiken innehåller väsentligen samma målsättningar, se exempelvis Regeringens proposition [1995/1996:222]. Även i direktiven till den av Regeringen nyligen tillsatta Integrationspolitiska maktutredningen betonas vikten av invandrades möjligheter till självförsörjning för att därigenom få möjligheter att påverka sin egen vardag, se Regeringens direktiv [2000:57].¹

Mot denna bakgrund kan det vara av intresse att granska invandrarnas position på arbetsmarknaden under efterkrigstiden jämfört med infödda. En sådan jämförelse kan göras på olika sätt. I en översikt som denna måste vi dock begränsa oss till några enkla mått. Det ena måttet avser nivå på sysselsättningsgrad. Med sysselsättningsgrad i en befolkningsgrupp menas hur stor andel av individerna i gruppen som förvärvsarbetar. Låg sysselsättningsgrad följs vanligtvis av hög arbetslöshet. Det andra måttet avser nivå på årsarbetsinkomst. Arbetsmarknaden för en befolkningsgrupp är naturligtvis något mer mångdimensionell än enbart en fråga om sysselsättningsgrad och arbetsinkomster. De båda måtten säger ändå något väsentligt. Vi måste även göra andra begränsningar. Olika delgrupper av invandrare har högst olika ställning på arbetsmarknaden. Även här måste en begränsning göras. Vi koncentrerar oss på vad som hänt i genomsnitt för hela gruppen utrikes födda. Det finns dock vissa uppgifter i texten som visar på stora skillnader i arbetsmarknadsposition mellan olika invandrargrupper.

I fortsättningen organiseras artikeln på följande sätt: Först görs en beskrivning och analys av utveckling av sysselsättning och arbetsinkomster under efterkrigstiden för den första generationen invandrare jämfört med infödda. Därefter presenteras förklaringar till den uppkomna situationen. Avslutningsvis görs några framtidsinriktade kommentarer.

2. Sysselsättningsgrad bland utrikes födda

Den svenska forskningen om invandrades arbetsmarknad har i huvudsak avsett den första generationen invandrare (utrikes födda). Det finns en hel del uppgifter om deras arbetsmarknad vid en viss tidpunkt (s k tvärsnittsdata). Sådana uppgifter finns exempelvis i folk- och bostadsräkningarna, i arbetskraftsundersökningarna, i SCB:s undersökning av levnadsförhållanden, i SOFI:s levnadsnivåundersökningar, i Wadensjö [1973], Ohlsson [1975], Jonung [1982], Reinans [1982], Ekberg [1983, 1999], Ekberg & Gustafsson [1995], Rooth [1999], Scott [1999], Bevelander [2000], Hammarstedt [2001] samt Edin & Åslund [2001]. Ibland avser uppgifterna utländska medborgare och ibland utrikes födda. Det saknas dock goda arbetsmarknadsdata för den andra generationen invandrare. Med andra generationen invandrare brukar menas personer födda i Sverige med en eller båda föräldrarna födda utomlands. Ännu så länge finns endast ganska få studier om arbetsmarknaden för den andra generationen invandrare.

I *Tabell 1* görs ett försök att kvantifiera utvecklingen för utrikes födda. Deras sysselsättningsgrad jämfört med inföddas visas med ålders- och könsstandardiserat

¹ Uppgifter om antal och sammansättning av utrikes födda framgår av befolkningsstatistiken. Antalet utrikes födda personer boende i Sverige uppgår för närvarande till cirka en miljon individer varav cirka hälften har naturaliserats, dvs erhållit svenskt medborgarskap. Av de utrikes födda är knappt 30 procent födda i något annat nordiskt land, drygt 30 procent födda i övriga Europa och nästan 40 procent födda utom Europa. Under de senaste 30 åren har ländersammansättningen på utrikes födda boende i Sverige kraftigt förändrats. År 1970 var cirka 60 procent födda i övriga nordiska länder, cirka 30 procent födda i övriga Europa och cirka 10 procent födda utom Europa.

Tabell 1 Index för sysselsättningsgrad bland utrikes födda i ålder 16–64 år (för 1967 gäller åldern 16–66 år). Standardiserat för ålders och könssammansättning*

	Med utländskt medborgarskap	Naturaliserade utrikes födda	Samtliga
1950	120	iu	iu
1960	105	102	104
1967	110	iu	iu
1975	99	102	100
1978	94	102	98
1987	83	96	90
1992	74	95	84
1994	61	91	75
1999	69	87	76
2000	70	87	77
2001	iu	iu	79**

Anmärkningar:

* Hur index avläses framgår av följande exempel. År 1960 var index för utländska medborgare 105, vilket betyder att utländska medborgare, vid samma ålders- och könssammansättning som infödda inom åldersintervallet 16–64 år, hade 5 procent högre sysselsättningsgrad än infödda. År 2000 var index för utländska medborgare 70 vilket betyder att de utländska medborgarna detta år hade 30 procent lägre sysselsättningsgrad än infödda. Genom att index är ett relativt index så kan det också påverkas av variationer i de inföddas sysselsättningsgrad. Minskningen i index under 1970-talet beror på en kombination av lägre absolut sysselsättningsgrad bland invandrare och högre absolut sysselsättningsgrad bland infödda (infödda kvinnor) under detta årtionde. Efter 1980 förklaras nedgången i index helt av minskningen i invandrarernas absoluta sysselsättningsgrad.

** Avser första halvåret 2001. Uppgifter om utländska medborgare i arbetskraftsundersökningarna (AKU) finns endast på helårsbas. Någon uppdelning på utländska medborgare och naturaliserade har således inte kunnat göras för det första halvåret 2001.

Källor: Ekberg [1999], Wadensjö [1973], SCB Folk och bostadsräkningarna 1950, 1960 och 1975, specialbearbetningar av AKU 1987, 1992, 1994, 1999, 2000 och 2001.

index. Standardisering har skett för skillnader i ålders- och könssammansättning mellan invandrare och infödda inom åldersklassen 16–64 år. Om värdet på index är högre än 100 så är invandrarernas sysselsättningsgrad högre än för infödda och om värdet på index är lägre än 100 så är invandrarernas sysselsättningsgrad lägre än för infödda.

En sammanfattande iakttagelse från tabellen är att de utrikes föddas sysselsättningsgrad minskat över tiden jämfört med infödda. Speciellt stora är förändringarna för utländska medborgare. Naturaliserade invandrare (dvs invandrare som erhållit svenskt medborgarskap) har legat närma-

re inföddas sysselsättningsgrad och försämringen för naturaliserade är också mindre än för utländska medborgare. Bidragande till det sistnämnda är sannolikt att naturaliserade invandrare har längre vistelsetid i landet och därmed hunnit förvärva de "Sverigespecifika" kunskaper som kan vara av betydelse för framgång på arbetsmarknaden.

På 1950- och 1960-talen samt början av 1970-talet var invandrarernas sysselsättningsläge mycket gott. Detta var under en period då invandringen i huvudsak bestod av arbetskraftsinvandring. Index översteg då värdet 100. Sysselsättningsgraden var således under långa perioder högre än

bland infödda. 1950 var index så pass högt som 120 för utländska medborgare, dvs deras sysselsättningsgrad var hela 20 procent högre än bland infödda. Index låg på värdet 100 eller däröver fram till ungefär mitten av 1970-talet. Även den tidens flyktingar (dvs flyktingar som kom vid krigsslutet, flyktingar från Ungern på 1950-talet och flyktingar från Östeuropa på 1960-talet) kom väl in på arbetsmarknaden, se Ekberg [1985, 1994]. För vissa grupper arbetskraftsinvandrare visar undersökningar att index i slutet av 1960-talet troligen låg så pass högt som på nivån 120–130 se Wadensjö [1973]. Detta gällde exempelvis invandrare från Finland och Jugoslavien. Under denna period hade utländska medborgare också högre sysselsättningsgrad än naturaliserade, vilket kan förklaras med att nyinvandrare då ofta var direktrekryterade till svensk arbetsmarknad.

Bilden började ändras under slutet av 1970-talet och därefter har invandrarernas sysselsättningsläge trendmässigt försämrats trots 1980-talets långvariga högkonjunktur i Sverige med stor efterfrågan på arbetskraft. Vid slutet av 1980-talet hade index för utländska medborgare fallit till 83, dvs deras sysselsättningsgrad var 17 procent lägre än bland infödda. Den nedåtgående trenden förstärktes ytterligare under den första delen av 1990-talet. År 1994 var index så lågt som 61 för utländska medborgare och 75 för samtliga utrikes födda. Vi hade under 1990-talets början en kombination av lågkonjunktur och stor flyktinginvandring från främst Bosnien. För vissa utomeuropeiska invandrargrupper måste 1990-talets arbetsmarknad anses ha varit katastrofalt dålig. En beräkning av index 2000 för födda utom Europa visade att flera grupper hade så pass låga index som 40–50. En öppen arbetslöshet på 30–40 procent är inte ovanlig. De stora skillnaderna mellan olika invandrargrupper visas av att index 2000 för födda i övriga nordiska länder låg på cirka 94, dvs en sysselsättnings-

grad ganska nära för vad som gäller för infödda.

Från mitten av 1990-talet har en stabilisering skett och under de allra senaste årens konjunkturuppgång i svensk ekonomi så har det också skett någon förbättring. Förbättringen ligger helt på de utländska medborgarna och bland dessa i betydande grad koncentrerad till invandrare från Bosnien. De utländska medborgarnas sysselsättningsgrad är dock fortfarande mycket lägre och arbetslösheten mycket högre än bland infödda. Det kan ha sitt intresse att notera att för naturaliserade invandrare så har ingen återhämtning skett (snarare ytterligare någon försämring) under slutet av 1990-talet, men nivån på deras sysselsättningsgrad är fortfarande klart högre än för utländska medborgare. Att positionen för den naturaliserade gruppen inte har förbättrats under slutet av 1990-talet kan tyckas förvånande men kan bero på att många av 1980-talets flyktingar troligen har naturaliserats under 1990-talet, dvs att den naturaliserade gruppen har fått tillskott av individer med svagare position på arbetsmarknaden än tidigare naturaliserade. 1980-talets flyktingar har haft en kvardröjande låg sysselsättningsgrad. Att en betydande del av 1980-talets invandrare fortfarande inte hade kommit in på arbetsmarknaden under 1990-talet framgår av Ekberg & Rooth [2000], Edin, Lalonde & Åslund [2000] samt Edin & Åslund [2001].

3. Arbetsinkomst för utrikes födda

Med försämrad anknytning till arbetsmarknaden följer också minskad grad av självförsörjning. Visserligen sker en viss inkomstkompensation genom det offentliga transfereringssystemet men minskad möjlighet till egenförsörjning leder vanligtvis till sämre ekonomiska villkor och till sämre möjligheter att ekonomiskt påverka sin vardag. Med ledning av tidigare studier och med ledning av egna bearbet-

Tabell 2 Index för arbetsinkomst/person i ålder 16–64 år (för 1967 gäller ålder 16–66 år) för utrikes födda*

	Med utländskt medborgarskap	Naturaliserade utrikes födda	Samtliga
1967	122	iu	iu
1978	92	108	100
1987	77	iu	iu
1992	61	84	73
1994	50	70	62
1999	55	70	64

Anmärkning:

* Index tolkas på samma sätt som i *Tabell 1*. Det har dock inte funnits bra underlag för att göra åldersstandardisering inom åldersklassen 16–64 år. Känslighetsberäkningar visar dock att detta inte har någon väsentlig betydelse. För 1967 avses sjukpenninggrundande inkomst vilken ligger nära begreppet arbetsinkomst.

Källor: Ekberg & Gustafsson [1995], egna bearbetningar av SCB:s inpack, olika årgångar.

ningar har en serie skapats av invandras årsarbetsinkomst/person i förvärvsarbetsande ålder jämfört med motsvarande inkomst för infödda. Årsarbetsinkomsterna är således fördelade på både förvärvsarbetsande och ej förvärvsarbetsande i åldersklassen. Med arbetsinkomst menas inkomst av anställning och inkomst som företagare. Årsarbetsinkomst/person i en befolkningsgrupp bestäms av en kombination av gruppens sysselsättningsgrad, yrkestillhörighet och årsarbetstid. Det statistiska materialet tillåter en första observation först för år 1967. För naturaliserade invandrare har vi tillräckligt goda uppgifter först från 1978. Senaste år för vilket inkomstuppgifter är tillgängliga är 1999.

Som synes finns en stark samvariation mellan utvecklingen i *Tabell 1* och utvecklingen *Tabell 2*. Med lägre relativ sysselsättningsgrad för invandrare följer också lägre relativ årsarbetsinkomst vilket i och för sig är vad som kan förväntas. Det förefaller dock som om den relativa inkomstuppgiften för invandrarna är ännu sämre än deras relativa sysselsättningsutveckling. Speciellt stor är minskningen för utländska medborgare. För dessa var index 1967 hela 122, dvs i förvärvsarbetsande ålder hade de utländska medborgarna hela 22 procent *högre* årsar-

betsinkomst/person än infödda. Detta är högre än index för utländska medborgares sysselsättningsgrad år 1967.

Den höga genomsnittliga årsarbetsinkomsten för utländska medborgare 1967 kan tyckas förvånande med tanke på att 1960-talets invandring i stor utsträckning var en invandring till låginkomststyrken. Förklaringen är att 1960-talets arbeidskraftsinvandrare inte enbart hade hög sysselsättningsgrad utan också att de som var sysselsatta ofta hade långa årsarbetstider (stort antal arbetade timmar per år) genom övertidsarbete och skiftarbete, samt hög andel heltidsarbetande bland kvinnorna jämfört med svenska kvinnor. Detta gav höga årsarbetsinkomster trots att man ofta befann sig i låglöneyrken.

Sedan slutet av 1960-talet har invandrararnas årsarbetsinkomst fallit kraftigt men var ännu i slutet av 1970-talet i närheten av de inföddas. Därefter fortsatte minskningen under 1980- och 1990-talen. År 1994 var index för utländska medborgare så lågt som 50, dvs endast hälften gentemot infödda. För utländska medborgare har således årsarbetsinkomsten/person i förvärvsarbetsande åldrar jämfört med infödda i samma åldrar på cirka 30 år fallit från att vara 22 procent högre till att vara 50 procent lägre. En svag återhämtning har dock

skett under 1990-talets sista år men är endast en stabilisering på en låg nivå.

4. Förklaringar

Den svaga anknytningen till arbetsmarknaden gäller i huvudsak invandrare som anlänt efter 1980. En betydande del av de invandrare (flyktingar) som anlände under början/mitten av 1980-talet hade fortfarande vid slutet av 1980-talet ännu inte kommit ut på arbetsmarknaden. Många av dessa har inte heller kommit in under 1990-talet. Det är visserligen förståeligt att det tar längre tid för flyktingar än för tidigare arbetskraftsinvandrare att komma ut på arbetsmarknaden och att det finns flyktingar som bär på traumatiska upplevelser som gör att man inte kan gå ut på arbetsmarknaden. Det är dock knappast rimligt att stora invandrar(flykting)grupper efter kanske 10–15 års vistelse i Sverige endast har en svag anknytning till arbetsmarknaden.

Från några utgångspunkter är det förvånande att 1980-talets invandrare integrerats så dåligt på arbetsmarknaden. För det första upplevde Sverige under en stor del av 1980-talet en extrem högkonjunktur med stor efterfrågan på arbetskraft. För det andra var 1980-talets invandrare bättre utbildade än tidigare invandrare. Den genomsnittliga utbildningsnivån var minst i nivå med inföddas. För det tredje har det sedan lång tid pågått en internationalisering av svensk ekonomi. Därvid borde flerkulturell kompetens vara av värde vid inträde på arbetsmarknaden. För det fjärde finns nämnda integrationspolitiska målsättningar.

Utvecklingen är dock inte något specifikt för Sverige. Även i andra invandringsländer som Australien, Danmark, Kanada, Tyskland och USA finns i varierande grad liknande iakttagelser, se Strömback [1986], Coleman & Wadensjö [1999], Richmond [1992], Ulrich [1994] och Borjas [1991]. I USA förefaller dock sysselsättningsnivån bland invandrarna ha upprätthållits någorlunda.

Likartade observationer från flera länder tyder på att det finns gemensamma omständigheter i många av västvärldens invandringsländer som sannolikt bidrar till svårigheterna på arbetsmarknaden för relativt sent anlända invandrare. En sådan är att tjänsteinnehållet i produktionen ökat, vilket torde ha skärpt kraven på arbetskraften att besitta kunskaper som är specifika för invandringslandet (behärska skriftspråket, ha kunskaper om regelsystem och andra institutionella förhållanden i invandringslandet). Detta är krav som det kan ta lång tid att nå upp till. En annan omständighet är att många av de nya invandrarna har en annorlunda bakgrund än tidigare invandrare. Detta kan skapa osäkerheter hos svenska arbetsgivare om innehållet i den kompetens som förvärvats i ett helt främmande utbildningssystem. Detta ökar risken för sk statistisk diskriminering, dvs att man bedömer en enskild individ i en grupp utifrån en uppfattning om vad som gäller i genomsnitt för gruppen. För speciellt invandrare från utom Europa finns sannolikt också en förhöjd risk för diskriminering på etnisk och rasmässig grund. Av Arai, Regner & Schröder [1999] framgår att en stor andel av både invandrare och infödda anser att utseende och namn har betydelse för möjligheterna på arbetsmarknaden. Även en studie av le Grand & Szulkin [2000] och en studie av Rooth [2001] tyder på diskriminering.

Det kan naturligtvis finnas många andra förklaringar. En sådan är om det funnits brister i integrationspolitiken som kan ha bidraget till den uppkomna situationen. Låt oss betrakta två inslag i denna politik. Det ena är den sk ”Hela Sverige-strategin”. Det andra är den arbetsmarknadspolitik som riktats till invandrare.

Vid mitten av 1980-talet flyttades ansvaret för mottagandet av flyktingar från AMS till Statens Invandrarverk. Så länge AMS hade ansvaret gällde arbetslinjen. När Invandrarverket tog över blev tonvikten annorlunda. I den praktiska politiken

betonades då mer flyktingars sociala integrering i Sverige (i de politiska dokumenten kvarstod dock arbetslinjen). Det förefaller sannolikt att omläggningen fördröjde tiden mellan ankomst till Sverige och den första kontakten med svensk arbetsmarknad.

Dessutom infördes vid mitten av 1980-talet en strategi för geografisk utplacering av flyktingar som ofta kallas "Hela Sverige-strategin." Strategin var i bruk framförallt från mitten av 1980-talet till i början av 1990-talet men fanns i praktiken delvis kvar långt senare. Syftet med strategin var att sprida ut nyanlända flyktingar över hela landet. Genom att undvika geografisk koncentration så förväntades att förvärv av svenskkunskaper skulle underlättas, vilket i sin tur antogs förbättra chanserna på arbetsmarknaden. Praktiken blev dock annorlunda. Flyktingar fördelades ofta ut till olika kommuner mer efter var bostäder fanns och mindre efter var sysselsättningsmöjligheter fanns. Detta kan antas negativt ha påverkat deras möjligheter att få arbete. Undersökningar, se nedan, tyder på att så också blivit fallet.

Även numera finns det kvar inslag som påminner om "Hela Sverige-strategin". Av de flyktingar som idag kommer till Sverige så väljer en del själva redan från början plats för sitt boende. Andra passerar genom någon flyktingförläggning. Enligt uppgift från Integrationsverket så utgjorde den senare gruppen vid slutet av 1990-talet cirka 40 procent av de årligen nyanlända flyktingarna. I allmänhet sker flyttning från förläggning till någon kommun först sedan någon handläggare funnit någon kommun som är villig att ta emot flyktingen. Det förefaller sannolikt att en kommuns villighet att ta emot flyktingar är beroende av tillgången på bostäder. Det finns således även nu en betydande risk att tillgången på bostäder blir mer utslagsgivande än möjligheten att få ett arbete. Vid stora regionala skillnader i flyktingars möjligheter att få arbete är det viktigt att flyktingar får en lämplig regional fördelning.

Edin, Fredriksson & Åslund [2000] studerade konsekvenserna av "Hela Sverige-strategin" för perioden 1985–91. Deras slutsats är att både arbetsinkomster och sysselsättningsgrad för flyktingar blivit lägre genom strategin.

Även andra empiriska studier visar på ojämn regional arbetsmarknadsintegrering av flyktingar. I en nyligen gjord longitudinell undersökning vid Växjö universitet av bosnier som anlände 1993 och 1994 visas att dessa har integrerats högst olika på arbetsmarknaden beroende på var man hamnat geografiskt, se Ekberg & Ohlson [2000]. Flyktinggruppen 1993–94 från Bosnien var mycket stor (cirka 48 000 individer) och spreds ut till cirka 250 av landets kommuner. Många av kommunerna finns i Norrlands inland och i Bergslagen, dvs i områden med en arbetsmarknad på tillbakagång. Vid en observation 1997 framkom att det fanns kommuner där 80 procent av de bosniska männen i åldern 20–59 år förvärvsarbete (så var fallet även i några kommuner som tagit emot många bosnier) medan det fanns andra kommuner där motsvarande andel endast var 10–15 procent. Med detta följde också stora skillnader i de bosniska invandrarnas inkomster och i deras möjligheter att påverka sin vardagssituation beroende på var man hamnade.

Visserligen kan man räkna med att en del flyktingar i ett senare skede flyttar från en kommun med små möjligheter till arbete till en kommun med större möjligheter. Men detta sker säkerligen inte för alla och innan det sker kan det dröja flera år, vilket långsiktigt försämrar möjligheterna till framgång på arbetsmarknaden. Under lång frånvaro från arbetsmarknaden förlorar en individ kompetens. Rooth [1999] visade att snabb första kontakt med arbetsmarknaden för flyktingar är mycket viktig även för deras långsiktiga framgång på arbetsmarknaden.

Nämnda undersökning av Ekberg och Ohlson visar att resultaten delvis förklaras av regionala skillnader i allmän efterfrå-

gan på arbetskraft men att det också finns ytterligare förklaringar. Det kan vara regionala olikheter i arbetsmarknadens funktionssätt, skillnader i lokalt mottagande av flyktingar och i samarbetet mellan lokala myndigheter och lokalt näringsliv för att få ut flyktingar på arbetsmarknaden. Det förefaller högst sannolikt att en annorlunda geografisk fördelning av de bosniska flyktingarna tillsammans med informationsspridning från de kommuner som varit framgångsrika i sitt integrationsarbete till andra kommuner skulle ha medfört en bättre arbetsmarknadsintegrering och därmed högre genomsnittsinkomster i landet för den bosniska gruppen.

Ett annat inslag i integrationspolitiken är de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som riktas till invandrare. Syftet med arbetsmarknadspolitiska åtgärder är att underlätta inträdet på arbetsmarknaden. I en undersökning till Riksdagens revisorer visade Ekberg & Rooth [2000, 2001b] att det finns inslag i de arbetsmarknadspolitiska insatserna för invandrare som kan tyckas förvånande. Enligt officiella dokument, exempelvis Regeringens proposition [1995/1996: 222], skall speciellt svaga grupper prioriteras till arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Grupper som nämns är ungdomar och invandrare. Innebörden av att en grupp prioriteras är att gruppens andel av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna skall vara högre än deras andel av samtliga arbetslösa. Även i detta fall har verkligheten blivit annorlunda för invandrarna. Nämda undersökning avsåg läget 1995 och 1998 och visade att olika invandrargrupper är mycket ojämnt representerade i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det finns grupper som är klart prioriterade men det finns också grupper med mycket hög arbetslöshet som inte alls tycks vara prioriterade. Exempel på den förstnämnda gruppen är de bosnier som anlände under 1990-talet. Exempel på den sistnämnda gruppen är invandrare från Mellersta Östern. Vi vet inte vad denna ojämnheter beror på. Det är

möjligt att ojämnheten kan bidra till att förklara varför de senaste årens förbättring av invandrarernas sysselsättningsläge varit så starkt koncentrerad till invandrare från Bosnien medan invandrare från Mellersta Östern stannat kvar på sin tidiga låga sysselsättningsnivå.

5. Sammanfattning och kommentarer

Det har under flera årtionden producerats ett stort antal politiska dokument som betonar att invandrare (även flyktingar) skall ha samma möjligheter som infödda på arbetsmarknaden. Dessutom har under hela efterkrigstiden målsättningarna om full sysselsättning och jämn inkomstfördelning varit återkommande för den ekonomiska politiken. Målsättningarna omfattar både invandrare och infödda. Under en stor del av efterkrigstiden har målsättningen om full sysselsättning uppnåtts. Fram till mitten av 1970-talet var invandrarna väl integrerade på arbetsmarknaden. Detta gällde även för de flyktingar som då hade kommit till Sverige. Målsättningen om full sysselsättning uppnåddes både för invandrare och infödda. Då förekom ibland snarare en oro över att invandrare förvärvsarbetade för mycket och dessutom ofta i påfrestande arbetsmiljöer, vilket på sikt skulle kunna visa sig i belastnings- och förslitningsskador.

Under slutet av 1970-talet uppkom de första tecknen på ökad arbetslöshet bland invandrare. Försämringen blev allt tydligare under 1980-talet trots den dåvarande kraftiga högkonjunkturen i svensk ekonomi med stor efterfrågan på arbetskraft och trots genomsnittligt hög utbildningsnivå bland 1980-talets nyinvandrare samt trots ovan nämnda målsättningar. Målet om full sysselsättning nåddes enbart för infödda. Under 1990-talets lågkonjunktur förstärktes dessa tendenser ytterligare och för vissa invandrargrupper måste nu arbetsmarknadsläget betraktas som katastrofalt dåligt. Från mitten av 1990-talet har dock en viss

stabilisering skett och under de senaste årens konjunkturuppgång har också en svag förbättring skett men förbättringen är ojämnt fördelad mellan olika invandrargrupper. För gruppen utrikes födda i dess helhet är fortfarande sysselsättningsgraden väsentligt lägre och arbetslösheten väsentligt högre än för infödda. Den senaste konjunkturuppgången har endast inneburit återgång till i stort sett full sysselsättning för infödda.

I varierande grad har liknande förlopp kunnat observeras i många andra invandringsländer. Detta tyder på att det finns vissa gemensamma tvärnationella förklaringar. Samtidigt är det mycket som tyder på att det också funnits missgrepp i svensk invandrings- och integrationspolitik. Högtidliga målsättningar har inte varit i samklang med vissa medel som använts. Sannolikt kommer vi i framtiden att få se alltmer av utvärderingar av integrationspolitiken.

En annan framtidsfråga är i vad mån de socioekonomiska villkoren för den första generationen invandrare tenderar att överföras till deras barn födda i Sverige (andra generationen invandrare) och i så fall om detta "arv" ser annorlunda ut än för jämförbara infödda grupper. Frågan är av intresse för det långsiktiga utfallet av integrationspolitiken. Det är en gammal och stabil sociologisk kunskap att socioekonomisk position tenderar att överföras mellan generationer. Ännu så länge finns endast ett fåtal studier kring arbetsmarknad och ekonomiska villkor för den andra generationen invandrare baserade på ett rimligt stort antal individer. Detta gäller både i Sverige och internationellt. Under senare år har det dock för Sverige kommit några sådana studier, se Ekberg [1997], Wilhelmsson [2000], Österberg [2000], Månsson & Ekberg [2000], Ekberg & Rooth [2001 a], Rooth [2001], Hammarstedt [2001] och Hammarstedt & Ekberg [2001].

En kunskap som erhållits är att andra generationsinvandrare som är födda före

1970 och som därmed idag är över 30 år har ungefär samma sysselsättningsgrad och arbetslöshet och inkomster som infödda i samma åldrar och med båda föräldrarna födda i Sverige. För de andra generationsinvandrare som är födda senare är dock arbetsmarknadsläget sämre. Föräldrarna till den förstnämnda gruppen tillhör dem som, enligt *Tabell 1*, hade hög sysselsättning och låg arbetslöshet. Föräldrarna till den sistnämnda gruppen tillhör dem som började få svårigheter på arbetsmarknaden. Detta antyder att framgång eller svårigheter på arbetsmarknaden tenderar att återkomma i den andra generationen. Ännu så länge har endast ett mindre antal barn födda i Sverige till de flyktingar som anlänt efter 1980 nått förvärvsarbete i åldrar och några studier på den gruppen har ännu inte kunnat göras. Efterhand som tiden går ökar möjligheterna för intergenerationsstudier i en invandrargrupp där föräldrarna upplevt mycket av utanförskap gentemot svensk arbetsmarknad. Under de närmaste 10 åren kommer vi sannolikt att få se en snabb tillväxt av forskning om sociala och ekonomiska villkor för den andra generationen invandrare.

Referenser

- Arai, M, Regné, H & Schröder, L, [1999], *Är arbetsmarknaden öppen för alla?* Bilaga 6, Långtidsutredningen 2000, Fritzes, Stockholm.
- Bevelander, P, [2000], "Immigrant Employment Integration and Employment Change in Sweden", Lund Studies in Economic History no 15, Lund.
- Borjas, G J, [1991], "Immigrants on the US Labour Market: 1940–1980", *American Economic Review*, vol 81, s 287–291.
- Coleman, D & Wadensjö, E, [1999], *Immigration to Denmark. International and national perspectives*, Aarhus University Press, Aarhus.
- Edin, P-A, LaLonde, R J & Åslund, O, [2000], "Emigration of Immigrants and Measures of Immigrant Assimilation: Evidence from Sweden", *Swedish Economic Policy Review*, vol 7, s 163–204.

- Edin, P-A, Fredriksson, P & Åslund, O, [2000], "Settlement Policies and the Economic Success of Immigrants", i Åslund, O, *Health, Immigration and Settlement Policies*, Doktorsavhandling, Economic Studies no 53, Uppsala.
- Edin, P-A & Åslund, O, [2001], "Invandrarna på 1990-talets arbetsmarknad", i *Ofärd i välfärden*, Kommittén Välfärdsbokslut, Stockholm.
- Ekberg, J, [1983], "Inkomsteffekter av invandring", *Lund Economic Studies* no 27, Lund.
- Ekberg, J, [1985], "Yrkeskarriär under 70-talet. Invandrare i Stockholms län", Rapport till Regionplanekontoret Stockholms läns landsting, Stockholm.
- Ekberg, J, [1994], "Economic Progress of Immigrants in Sweden", *Scandinavian Journal of Social Welfare*, vol 3, s 148–157.
- Ekberg, J, [1997], "Hur är arbetsmarknaden för den andra generationen invandrare", *Arbetsmarknad och arbetsliv*, vol 3, s 5–16.
- Ekberg, J, [1999], "Immigration and the Public Sector. Income Effects for the Native Population in Sweden", *Journal of Population Economics*, vol 12, s 411–430.
- Ekberg, J & Gustafsson, B, [1995], *Invandrare på arbetsmarknaden*, SNS förlag, Stockholm.
- Ekberg, J & Ohlson, M, [2000], "Flyktingars arbetsmarknad är inte alltid nattsvart", *Ekonomisk Debatt*, årg 28, nr 5, s 431–439.
- Ekberg, J & Rooth, D-O, [2000], "Arbetsmarknadspolitik för invandrare", Rapport till Riksdagens revisorer, Working Paper no 6. Ekonomihögskolan, Växjö universitet, Växjö.
- Ekberg, J & Rooth, D-O, [2001a], "Unemployment and Earnings for Second Generation Immigrants. Parent Composition and Ethnic Disparities", stencil, Högskolan i Kalmar.
- Ekberg, J & Rooth, D-O, [2001b], "Är invandrare oprioriterade inom arbetsmarknadspolitik?", *Ekonomisk Debatt* årg 29, nr 4, s 285–291.
- Hammarstedt, M, [2001], "Making a Living in a New Country", Doktorsavhandling, Acta Wexionensia no 9, Växjö.
- Hammarstedt, M & Ekberg, J, [2001], "Social Assistance among Second Generation Immigrants in Sweden. The Importance of Family Background." Stencil.
- Jonung, C, [1982], "Immigrant Women in the Swedish Labour Market", DEIFO-report no 3, Stockholm.
- Le Grand, C & Szulkin, R, [2000], "Permanent Disadvantage or Gradual Integration: Explaining the Immigrant-Native Earnings Gap in Sweden", Working Paper no 7, Institutet för social forskning, Stockholms universitet, Stockholm.
- Månsson, J & Ekberg, J, [2000], "Second-generation Immigrants on the Swedish Labour Market", Working Paper no 4. Ekonomihögskolan. Växjö universitet. Växjö.
- Ohlsson, R, [1975], *Invandrarna på arbetsmarknaden*, Studentlitteratur, Lund.
- Regeringens kommittédirektiv [2000: 57], *Fördelning av makt och inflytande ur ett integrationspolitiskt perspektiv*, Stockholm.
- Regeringens proposition [1995/1996:222], *Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000*, Stockholm.
- Reinans, S, [1982], "Utlänningar på arbetsmarknaden", DEIFO-rapport nr 19, Stockholm.
- Richmond, A H, [1992], "Immigration and Structural Change. The Canadian Experience 1971–1986", *International Migration Review*, vol 26, s 1200–1221.
- Rooth, D-O, [1999] "Refugee Immigrants in Sweden. Educational Investment and Labour Market Integration", Doktorsavhandling, *Lund Economic Studies* no 84, Lund.
- Rooth, D-O, [2001] "Etnisk diskriminering och "Sverige-specifik" kunskap – vad kan vi lära från studier av adopterade och andra generationens invandrare?", *Ekonomisk Debatt*, årg 29, nr 8, s 535–546.
- Scott, K, [1999], "The Immigrant Experience: Changing Employment and Income Patterns in Sweden, 1970–1993", *Lund Studies in Economic History* no 9, Lund.
- SOU 1996:55, *Sverige framtiden och mångfalden*, Slutbetänkande av invandrarpolitiska kommittén, Stockholm.
- Strömback, T, [1986], "Migrants in the Australian Labour Market", Report, Bureau of Labour Market Research, Camberra.
- Ulrich, R, [1994], "The Impact of Foreigners on Public Purse", i Spencer, S (red), *Immigration as an Economic Asset*, Trentham Books, Staffordshire.
- Wadensjö, E, [1973], "Immigration och samhällsekonomi", Doktorsavhandling, *Lund Economic Studies* no 8, Lund.

Wilhelmsson, R, [2000], "Ethnic Differences in the Swedish Youth Labour Market", Filic avhandling, Institutet för Social Forskning, Stockholm.

Österberg, T, [2000], "Economic Perspectives on Immigrants and Intergenerational Transmissions", Doktorsavhandling, Ekonomiska Studier nr 102, Handelshögskolan, Göteborg.